

Sociologie en psychologie S
2de graad D-finaliteit
II-SoPs-d

BRUSSEL

D/2021/13.758/039

Disclaimer

Gezien de te grote omvang en gedetailleerdheid van het geheel van de basisvorming en de specifieke vorming zoals bepaald door de Vlaamse regering (eindtermen, specifieke eindtermen, beroepskwalificaties) zal er, in tegenstelling tot het oorspronkelijke opzet van onze leerplannen, veelal onvoldoende ruimte zijn om de leerplandoelen in dit leerplan met voldoende diepgang te realiseren binnen de beschikbare onderwijstijd of voor het schoolbestuur, het lerarenteam of de individuele leraar om eigen inhoudelijke of didactische keuzes te maken.

De leerplannen 2de graad zijn opgesteld onder voorbehoud van de uitspraak van het Grondwettelijk Hof met betrekking tot het verzoekschrift waarmee de schorsing en de vernietiging van dat decreet wordt gevraagd.

Naargelang de samenstelling van de studierichting waarvoor een leerplan geldt, integreren de leerplandoelen eindtermen basisvorming, cesuurdoelen en/of doelen die leiden naar een beroepskwalificatie. In de concordantietabel geven we duidelijk aan welke leerplandoelen de eindtermen basisvorming, de cesuurdoelen en/of de doelen die leiden naar een beroepskwalificatie realiseren. De opgenomen cesuurdoelen en de doelen die leiden naar een beroepskwalificatie werden in overleg met de onderwijsverstrekkers vastgelegd en zijn onder voorbehoud van de goedkeuring van de curriculumdossiers 2de graad.

1 Algemene inleiding

De start van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. Net zoals in de eerste graad zijn de nieuwe leerplannen van de tweede graad ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool en gaan ze uit van de professionaliteit van de leraar en het eigenaarschap van de school en het lerarenteam.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

De nieuwe leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialoogschool en laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lessen ...).

De nieuwe leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

De nieuwe leerplannen faciliteren een **gerichte studiekeuze** na de tweede graad. Het proces van de studiekeuze eindigt immers niet na de eerste graad. In de tweede graad onderzoeken leerlingen meer gericht waar hun capaciteiten liggen en wat hun talenten zijn. Leerplannen zijn daarbij een belangrijk hulpmiddel. Doelen sluiten aan bij de verwachte competenties van leerlingen die voor een bepaalde studierichting kiezen. De feedback en evaluatie bij de realisatie ervan beïnvloeden op een positieve manier hun keuze voor een meer geprofileerde studierichting in de derde graad.

De nieuwe leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden pedagogisch-didactisch voldoende ruimte voor een eigen aanpak van de leraar, het lerarenteam of de school [zie disclaimer].

De nieuwe leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming van de tweede graad. Leerplannen zorgen voor een samenhangend fundament van vorming voor alle leerlingen binnen een finaliteit en een studierichting. Ze vertrekken vanuit een gemeenschappelijk referentiekader en hanteren een gelijkgerichte terminologie met respect voor de eigenheid van elk vak. De samenhang in de tweede graad betreft zowel de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) als de horizontale samenhang binnen studierichtingen en over studierichtingen en finaliteiten. Waar relevant geven de leerplannen expliciet aan met welke doelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren, leraren basisvorming (incl. godsdienstleraren) en leraren specifieke vorming. Een verwijzing van een vakleraar naar de lessen van een collega laat de leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

In wat volgt gaan we dieper in op een aantal uitgangspunten.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialogeschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed onderwijs is.
- Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor hen en hun collega's en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.
- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftelijk** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de leraar, de school en de bredere samenleving.

Scholen zijn daarbij **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.

- Leraren vormen leerlingen door middel van inhouden van vorming, die we groeperen in **vormingscomponenten**: levensbeschouwelijke vorming, culturele vorming, economische vorming, lichamelijke vorming, maatschappelijke vorming, natuurwetenschappelijke en technische vorming, sociale vorming, talige vorming en wiskundige vorming. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over culturele vorming spreken zonder met taal bezig te zijn; je kan niet beweren dat wetenschap en techniek geen band hebben met economie, wiskunde of geschiedenis. Dwarsverbindingen doorheen de vakken zijn daarbij belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar** maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. De gemeenschappelijke leerplannen (Gemeenschappelijk funderend leerplan en Gemeenschappelijk leerplan ICT) helpen daartoe. Ze worden gestuurd door keuzes die een school (schoolbestuur, beleidsteam, lerarenteam) maakt. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Die leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

[zie disclaimer]

De vrijheid die de leraar krijgt om met het leerplan te werken vraagt van hem een grote professionaliteit. Professionaliteit vergt meesterschap. De leraar is dus een meester in zijn vak; hij beheerst de inhouden die hij onderwijst. Een diep gevoel van verantwoordelijkheid en de overtuiging dat elke leerling het recht heeft om op een goede manier gevormd te worden, liggen aan de basis van zijn professioneel bezig zijn.

Vorming is voor die leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Vorming is iets wat hem in die mate beroert dat hij voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren zoekt om de wereld te ontsluiten. Hij wil de leerling tot bij de wereld brengen. De leraar introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt en hij probeert hen ook vriend van die wereld te laten worden. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen gegrepen kunnen worden door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.

We hebben de leerplandoelen noch chronologisch noch hiërarchisch geordend. Vanuit het pedagogisch project van de school, vanuit zijn passie, expertise en creativiteit, in functie (van de beginsituatie) van de klasgroep kan de leraar eigen accenten leggen en differentiëren. Hij kan kiezen welke leerplandoelen hij op welke manier samenneemt bij het uitwerken van lessen, thema's of projecten.

In het leerplan leggen we geen didactische werkvormen vast. Ter ondersteuning van leraren(teams) geven we voor bepaalde leerplanonderdelen een indicatie van de nodige onderwijstijd. Dat betekent dat leraren(teams) alle vrijheid hebben om langere leerlijnen op te bouwen en in te zetten op de spiraalsgewijze aanpak van bepaalde inhoudelijke leerplandoelen. Leraren bepalen zelf welke contexten ze laten spelen, welke methodieken ze hanteren.

1.4 Differentiatie

De nieuwe leerplannen bieden volop kansen om gedifferentieerd te werken. Ze laten toe om te differentiëren op verschillende manieren

- verschillende inhoudelijke keuzes;
- doelen integreren;
- inhouden verbreden door andere contexten aan bod te laten komen;
- verdieping aanbieden;
- in te spelen op verschillen in het abstractievermogen van leerlingen.

Differentiëren is van belang in alle leerlingengroepen. Leerlingen die starten in een studierichting van de tweede graad en voor wie dit leerplan bestemd is, behoren immers wel tot de doelgroep, maar bevinden zich niet noodzakelijk in dezelfde beginsituatie. Dikwijls hebben zij reeds een niet te onderschatten – maar soms sterk verschillende – bagage mee vanuit de eerste graad, de gevolgde basisoptie, de thuissituatie en vormen van informeel leren. Het is belangrijk om zicht te krijgen op die aanwezige kennis en vaardigheden en vanuit dat gegeven, soms gedifferentieerd, verder te bouwen.

Ook de motivatie van leerlingen is soms sterk verschillend. Sommige leerlingen denken meer conceptueel en abstract. Andere leerlingen komen vanuit een meer concrete benadering sneller tot inzichtelijk denken. Een context is betekenisvol voor een leerlingengroep, een andere context voor een andere.

Daarnaast bieden leerplannen kansen om de complexiteit van leerinhouden aan te passen. Dat kan door een complexere situatie te schetsen, een minder ingewikkelde bewerking of handeling voor te stellen, of door het aanbieden van meer kennis of vaardigheden leerlingen uit te dagen.

Verschiede leerinhouden aanbieden aan verschillende leerlingen is één vorm van differentiatie. Andere mogelijkheden zijn differentiëren in didactiek, in graad van autonomie en ondersteuning. De ene leerling kan snel zelfstandig werken, de andere heeft intense begeleiding nodig. In de wenken bij de leerplandoelen verwijzen we naar mogelijkheden tot differentiëren. Dat kan door al dan niet ondersteuning of hulpmiddelen aan te bieden in de vorm van voorbeelden, schrijfkaders, stappenplannen ...

Didactische differentiatie kan ook betrekking hebben op het flexibel aanwenden van de beschikbare leertijd, zoals variëren in tempo van onderwijzen en in leertempo van leerlingen, de ene leerling of

leerlingengroep wat meer tijd geven dan de andere om hetzelfde te leren.

Differentiatie kan ook door leerlingen naar verschillende producten te laten toewerken die dan naar gedifferentieerde vormen van evaluatie leiden.

1.5 Opbouw van de leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur: algemene inleiding, situering, pedagogisch-didactische duiding, leerplandoelen, basisuitrusting, concordantie. Alle onderdelen van het leerplan maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

In de **algemene inleiding** belichten we het nieuwe leerplanconcept dat Katholiek Onderwijs Vlaanderen heeft gehanteerd en gaan we o.m. dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot differentiatie.

In de **situering** beschrijven we - waar relevant - de samenhang met de eerste graad, de samenhang in de tweede graad en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de leerlijnen, de aandachtspunten met o.m. de nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn sober en helder geformuleerd waarbij het leerplandoel als geheel het verwachte niveau van realisatie en beheersing aangeeft. Waar relevant voegen we bij de leerplandoelen een opsomming of een afbakening (★) toe die duidelijk aangeeft wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook de pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel.

Alle leerplandoelen zijn te bereiken, met uitzondering van attitudes. Leerplandoelen die een **attitude** zijn en dus na te streven, duiden we aan met een sterretje (*).

We tonen de **samenhang** met andere leerplannen in de **tweede graad**. Zo geven we het overleg in lerarenteams alle kansen. Waar relevant verwijzen we ook naar **samenhang met de eerste graad** en naar specifieke items die reeds in de leerplannen van de eerste graad aan bod kwamen.

Tenslotte geven we een aantal zinvolle of inspirerende **wenken** (✓). Het aantal wenken is doorgaans beperkt; het betreft voornamelijk een noodzakelijke toelichting bij leerplandoelen of specifieke begrippen, suggesties voor een mogelijke didactische aanpak of een afbakening van de leerstof.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

In de **concordantie** geven we aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde eindtermen, cesuurdoelen of doelen die leiden naar beroepskwalificaties.

Samenvattend [\[zie disclaimer\]](#)

De nieuwe leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze vormen een kwaliteitskader dat inzet op een eigen visie en een identiteitskader dat de unieke identiteit van een school in de diverse samenleving versterkt en ondersteunt. Zo garanderen we binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. We versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. We creëren ook ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden – via pedagogische begeleiding – ondersteuning waar nodig.

2 Situering

2.1 Samenhang met de eerste graad

Het leerplan Sociologie en psychologie bouwt verder op doelen uit de vakken Mens & samenleving, Godsdienst en Nederlands.

Vanuit deze vakken werden leerlingen vanuit de context van de eigen leefwereld vertrouwd met de begrippen/concepten feit en mening, identiteit, beleving, mentaal welbevinden (gezondheid), vooroordelen, stereotypering, groepsdruk en samenleven.

Daarnaast leerden ze sociale en communicatieve vaardigheden hanteren en samenwerken in groep.

Het hanteren van communicatietechnieken en het communicatieschema kwam aan bod in het vak Nederlands.

2.2 Samenhang in de tweede graad

2.2.1 Samenhang binnen de studierichting Humane wetenschappen

Dit leerplan vertoont samenhang met het leerplan Filosofie. Bij de doelen in het leerplan vind je de concrete samenhang terug.

2.2.2 Samenhang binnen de studierichting Maatschappij- en welzijnswetenschappen

Dit leerplan vertoont samenhang met het leerplan Filosofie (Infi). Bij de doelen in het leerplan vind je de concrete samenhang terug.

2.2.3 Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit

Dit leerplan vertoont samenhang met:

- gemeenschappelijk funderend leerplan;
- leerplan Maatschappelijke, Economische en Artistieke Vorming D: maatschappelijke module;
- leerplan Godsdienst;
- leerplannen Nederlands B en Nederlands VB;
- leerplannen Geschiedenis B en Geschiedenis VB;
- leerplan Natuurwetenschappen B: biologie.

Bij de doelen in het leerplan vind je de concrete samenhang terug.

2.2.4 Samenhang over de finaliteiten heen

Het onderdeel ontwikkelingspsychologie komt binnen het domein maatschappij en welzijn eveneens aan bod in de studierichtingen van de D/A-finaliteit: Maatschappij en welzijn D/A en Wellness en lifestyle D/A. Daarnaast krijgt ontwikkelingspsychologie een plaats in de studierichting Sport D/A.

In elk van deze leerplannen wordt er in tweede graad gefocust op de normale ontwikkeling in de verschillende levensfasen van de mens en baseert men zich op de klassieke theorieën.

In de D-finaliteit ontwikkelen leerlingen een wetenschappelijk begrippenkader en leren ze verbanden zien met betrekking tot de mens en zijn gedrag (m.i.v. communicatie). In de leerplannen van de D/A-finaliteit

wordt ontwikkelingspsychologie en/of communicatie meer geconcretiseerd en in verband gebracht met de arbeidsmarktgerichte component van de betreffende studierichting.

2.3 Plaats in de lessentabel

Dit leerplan is bestemd voor volgende richtingen:

- Humane wetenschappen;
- Maatschappij- en welzijnswetenschappen.

In de modellessentabel zijn er voor dit leerplan 6 graaduren voorzien. In de studierichting Maatschappij en welzijnswetenschappen zijn er 10 graaduren voorzien. [\[zie disclaimer\]](#)

2/3de van de voorziene tijd (of 4 trimesters) besteed je aan het onderdeel psychologie, 1/3de van de voorziene tijd (of 2 trimesters) besteed je aan het onderdeel sociologie. Het is aangewezen om de onderdelen sociologie en psychologie in de beide schooljaren aan bod te laten komen.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Sociologie en psychologie en het vormingsconcept

Het leerplan Sociologie en psychologie is ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialogeschool. We streven in dit leerplan naar een integratie van de vormingscomponenten: **sociale** en **maatschappelijke vorming**.

In **sociale vorming** ligt de focus op hoe de mens als uniek en relationeel wezen (**uniciteit in verbondenheid**) zijn plaats zoekt in deze samenleving. Hierbij leren leerlingen met oog voor een wetenschappelijke benadering zichzelf kennen als persoon en als knooppunt van relaties. Ze leren in hun persoonlijke ontwikkeling omgaan met het complexe samenspel tussen lichamelijke, emotionele, relationele en spirituele factoren. Met oog voor de **kwetsbaarheid** van zichzelf en de ander worden leerlingen uitgedaagd om minder ik-gericht en meer empathisch en **genereus** in relatie te treden met de ander. Daarnaast leren leerlingen vanuit een sociologische bril kijken naar de complexe en veelzijdige samenleving.

Maatschappelijke vorming zet leerlingen aan om in deze samenleving hun weg en plaats vinden. Ze worden hierbij uitgenodigd om in dialoog te gaan en om zich intercultureel te vormen om zo een meer **gastvrije** en **rechtvaardige** wereld te creëren.

Vanuit deze vormingscomponenten en wegwijzers zijn de krachtlijnen van het leerplan ontstaan.

3.2 Krachtlijnen

De mens en zijn interacties met anderen

Leerlingen maken kennis met psychologische theorieën en ontwikkelen een wetenschappelijk begrippenkader m.b.t. levensloop, persoonlijkheid, sociaal gedrag en agogiek (communicatie). Vanuit de wegwijzers generositeit en kwetsbaarheid in belofte leren leerlingen in interactie gaan met aandacht voor de integriteit en kwetsbaarheid van zichzelf en de ander.

De mens en zijn verhouding tot de samenleving

Vanuit een accent op verbondenheid en verandering analyseren leerlingen kenmerken van hedendaagse samenlevingen en de wijze waarop de mens zich hiertoe verhoudt. Ze ontwikkelen zo een wetenschappelijk begrippenkader.

Maatschappelijke thema's en ontwikkelingen

Vanuit het geloof in een gastvrije en rechtvaardige wereld en de kracht van de hoop gaan leerlingen in dialoog over sociale en maatschappelijke thema's.

3.3 Opbouw

Het leerplan is opgebouwd uit twee onderdelen:

Psychologie:

- De mens en zijn ontwikkeling
- Persoonlijkheidsvorming
- De mens in interactie met anderen

Sociologie:

- (sub)culturen, sociale structuren en rollenconflicten, socialisatie, kenmerken van de hedendaagse samenleving.

3.4 Leerlijnen

3.4.1 Samenhang in de tweede graad

- Gemeenschappelijk funderend leerplan en het leerplan Maatschappelijke, Economische en Artistieke Vorming (MEAV-d)

In het leerplan sociologie en psychologie worden begrippen, concepten en leerinhouden die aan bod komen in de basisvorming verdiept en verbreed vanuit een wetenschappelijke benadering. In het leerplan MEAV gaat het om aan doelen rond identiteit en diversiteit, vormen van samenleven, sociale rechtvaardigheid en (kans)armoede, het omgaan met vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk, het hanteren van sociale en communicatieve vaardigheden ... In de wenken bij de leerplandoelen geven we de relatie tussen die specifieke doelen aan.

De betreffende doelen uit de basisvorming kunnen enerzijds als opstap (inductieve aanpak – zie aandachtspunten) fungeren voor het werken rond de leerplandoelen Sociologie en psychologie. Je kan ervoor kiezen om bepaalde doelen uit MEAV toe te voegen aan dit leerplan. De leerplantoel biedt hiertoe handvatten.

Het is anderzijds ook mogelijk om eerder wetenschappelijke concepten of kaders toe te passen op leerinhouden horende bij de doelen uit de basisvorming.

- Leerplan Godsdienst

In het leerplan van de tweede graad vind je samenhang met doelen en/of ingrediënten uit de terreinen 'Persoonsvorming' (P), 'Inspiratiebronnen' (I), 'Gekozen worden en kiezen' (G), 'Ontmoeten' (O) en 'Omgaan met verscheidenheid' (Om). Afhankelijk van de uitwerking van de doelen en bijhorende ingrediënten kan afstemming met het vak Godsdienst aangewezen zijn.

3.4.2 Samenhang met de derde graad

- Psychologie

In de tweede graad verwerven leerlingen bouwstenen om een (psychologisch) begrippenkader (m.b.t. psychologie) op te bouwen vanuit een focus op klassiek onderzoek/klassieke theorieën. Zo analyseren ze per levensfase de domeinen van de (normale) ontwikkeling, sociaal gedrag en persoonlijkheid. In de derde graad leren leerlingen ontwikkeling, sociaal gedrag en persoonlijkheid analyseren aan de hand van psychologische theorieën. Hiertoe verwerven ze bijkomende bouwstenen en vergelijken ze psychologische theorieën vanuit klassiek en recent onderzoek.

In de tweede graad leren leerlingen interpersoonlijke communicatiekaders hanteren in een gesprekscontext. In de derde graad verdiepen ze hun vaardigheden.

- Sociologie

In de tweede graad verwerven leerlingen bouwstenen om een sociologisch begrippenkader op te bouwen vanuit een focus op klassiek onderzoek. Zo analyseren ze kenmerken van hedendaagse samenlevingen aan de hand van sociologische begrippen. In de derde graad analyseren leerlingen deze kenmerken en de dynamiek ervan aan de hand van sociologische theorieën. Daarnaast leren ze reflecteren over maatschappelijke vraagstukken aan de hand van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksresultaten.

- Andere onderdelen van humane wetenschapsdomeinen

In de derde graad verwerven leerlingen in Humane wetenschappen en Welzijnswetenschappen inzicht in andere onderdelen van humane wetenschapsdomeinen. Zo komen er doelen pedagogiek aan bod. De leerlingen leren reflecteren over opvoeding aan de hand van pedagogische modellen. Daarnaast verwerven ze inzicht in bijzondere contexten en de impact ervan op opvoeding en ondersteuning. Hierbij komen zowel soorten ondersteuning als factoren die een bijzondere context bepalen aan bod zoals beperkingen, psychosociale problemen ...

Daarnaast verschuift de focus ook naar politiek, communicatiewetenschappen en sociale aspecten van recht.

3.5 Aandachtspunten

- Het vak Sociologie en psychologie heeft een plaats in de lessentabellen van de studierichtingen Humane wetenschappen en Maatschappij en welzijnswetenschappen. Omwille van het leerlingenprofiel beschik je in de richting Maatschappij en welzijnswetenschappen over een ruimer tijdsbestek om de leerplandoelen aan bod te laten komen. Dit kan de keuze voor een inductieve aanpak faciliteren: vertrekken vanuit voorbeelden, actualiteit, ervaringen, leerinhouden eigen aan de leefwereld van de jongeren.
- In de opbouw van dit leerplan kiezen we ervoor om het kennismaken met de eigenheid van de wetenschapsdomeinen zuiver te houden: psychologie en sociologie. De verbinding tussen doelen uit beide domeinen geven we aan in de wenken. Als je er als leraar voor kiest om dit leerplan eerder thematisch uit te werken (cf. LPD 1) is het in functie van verder studeren belangrijk om de eigenheid van het wetenschapsdomein van waaruit je het thema benadert scherp te stellen.
- Het is wenselijk dat beide componenten in elk van de schooljaren aan bod komen.
- Het leerplan wil handvatten aanreiken om leerlingen in de derde graad te oriënteren naar de studierichting Humane wetenschappen enerzijds en naar de richting Welzijnswetenschappen anderzijds. Wanneer leerlingen de leerplandoelen bereiken is de oriëntering (studierichtingsprofiel) naar beide studierichtingen mogelijk: bv. vanuit de interesse naar natuurwetenschappen of kunstbeschouwing. Daarnaast is in functie van succesvolle oriëntering naar de studierichting Humane

wetenschappen aangewezen na te gaan hoe leerlingen in staat zijn de verdieping te verwerken (manier van denken, abstractieniveau). Het advies tot oriëntering gebeurt uiteraard niet enkel op basis van dit vak, maar vanuit het geheel van de vorming.

- Verdiepend werken kan je op volgende mogelijkheden:
  - via verdiepingsdoelen,
  - met behulp van verdiepende werken bij de leerplandoelen,
  - door vakoverschrijdend te werken op basis van de samenhang en relatie tussen:
    - doelen van de andere vakken van het specifiek gedeelte, bv. filosofie, kunstbeschouwing,
    - doelen van de vakken van de basisvorming zoals Nederlands, Frans, Engels, Wiskunde.
- Zowel in het deel psychologie (LPD 4 en 7) als in het deel sociologie (LPD 16) vind je doelen die van leerlingen verwachten dat ze op een analyserend niveau met de onderliggende bouwstenen aan de slag gaan. Hierbij wordt verwacht dat leerlingen onderzoeks- en reflectievaardigheden inzetten zoals het zoeken naar onderliggende verbanden en correlaties, vergelijken in tijd en ruimte, zoeken naar onderliggende structuren ...
- Het leerplan biedt kansen om het pedagogisch project van de school zichtbaar te maken. Bijvoorbeeld: betekenis en belang van stichtende personen voor de school of gemeenschap, aandacht voor persoonsvorming van leerlingen vanuit het pedagogisch project ...
- Omdat leerlingen als persoon door de leerinhouden aangesproken of geraakt kunnen worden, is het belangrijk een veilig leerklimaat te creëren.

4 Leerplandoelen

4.1 Psychologie

LPD 1 De leerlingen onderzoeken een thema vanuit perspectieven uit de psychologie en sociologie.

Samenhang tweede graad: II-Fil-d LPD 8, 10; II-Inf-d LPD 7, 9

- ✓ Het is belangrijk dat leerlingen ervaren dat er verschillende perspectieven zijn om naar eenzelfde onderwerp te kijken.
Je kan voor het werken rond deze doelstelling een leerlijn uitwerken doorheen de tweede graad. Deze doelstelling kan ook een sluitstuk vormen voor het vak in de tweede graad als opstap naar de derde graad.
- ✓ Mogelijke thema's zijn:
  - identiteit: kan je benaderen vanuit sociologie LPD 12 of 14 en vanuit psychologie LPD 2, 6, 7 of 8;
  - mijn relatie met anderen: kan je benaderen vanuit sociologie (verschillende doelen) of vanuit psychologie LP 10 of 11;
  - nature-nurture: kan je benaderen vanuit sociologie LPD 14 of psychologie LPD 2, 4, 6 of 8;
  - gendervraagstukken;
  - actuele thema's of thema's aangebracht door de leerlingen ...

- ✓ Je kan dit doel verdiepen door het thema te verbinden met andere vakken van de studierichting (vakoverschrijdend werken).

4.1.1 De mens en zijn ontwikkeling

LPD 2 De leerlingen lichten het begrip ontwikkeling toe met aandacht voor

- **levensloofasen: prenataal, vroege kindertijd, adolescentie, vroege volwassenheid, midden volwassenheid, late volwassenheid;**
  - **ontwikkelingsdomeinen: fysiek, cognitief, socio-emotioneel;**
  - **invloed van nature en nurture.**
- ✓ Dit doel bereik je in samenhang met LPD 3 en 4: leerlingen zetten de bouwstenen (psychologische begrippen) in bij het analyseren van de wisselwerking van de ontwikkelingsdomeinen per leeftijdsfase.
  - ✓ Je kan als leraar zelf kiezen voor een bepaalde afbakening van levensloofasen met bijhorende benamingen. Het is belangrijk om hierover afspraken te maken binnen de lerarenteams (2de graad, 3de graad).
  - ✓ Je kan hier de levensfasen afbakenen in tijd en ruimte. Het is belangrijk om ontwikkeling in een maatschappelijke context te plaatsen met aandacht voor de veranderende samenleving. Voorbeelden: de fase van de adolescentie is bijvoorbeeld typisch voor het huidige Westerse denken over levensfasen (ruimte), ontwikkeling intercultureel benaderen (ruimte), de positie van kind als kostwinner versus kost (tijd), veranderende tradities ...
  - ✓ Je kan dit doel verdiepen door de ontwikkelingsdomeinen te koppelen aan de theorie van de ontwikkelingstaken van Havighurst.
  - ✓ Invloed van nature en nurture: je kan aandacht hebben voor epigenetica, opvoedingsstijlen ...
  - ✓ Je kan dit doel in samenhang zien met LPD 14: socialisatie.

LPD 3 De leerlingen lichten de fysieke, cognitieve, socio-emotionele ontwikkeling door de levensloofasen toe met inbegrip van

- **(senso)motorische ontwikkeling;**
- **fasen van de cognitieve ontwikkeling volgens Piaget;**
- **gehechtheidsontwikkeling;**
- **identiteitsontwikkeling volgens Erikson;**
- **morele ontwikkeling volgens Kohlberg.**

Samenhang tweede graad: II-GFL-ddaa LPD 41; II-God-d P3, PP111, PP109; II-Nat-d LPD-B4, B5, B6, B13

- ✓ Je bereikt dit doel in samenhang met LPD 4: leerlingen zetten de bouwstenen (psychologische begrippen) in bij het analyseren van de wisselwerking van de ontwikkelingsdomeinen per leeftijdsfase.

- ✓ Je kan vertrekken vanuit casussen om gehechtheidsontwikkeling te duiden vanuit theorieën zoals Bowlby, aapjes van Harlow, patronen van Ainsworth ...
- ✓ Je kan dit doel verdiepen door aandacht te besteden aan aspecten van taalontwikkeling, bijvoorbeeld bij kleuters .... Dit kan vanuit de samenhang met LPD 9.

LPD 3.1 De leerlingen onderzoeken kritieken op de ontwikkelingspsychologische theorieën.

- ✓ Door leerlingen in contact te brengen met actuele inzichten, ervaren ze dat psychologie een wetenschap is die zich ontwikkelt. Beperk je tot kritieken op theorieën die je aan bod laat komen in de tweede graad. Voorbeelden: Piaget, Erikson, Kohlberg ...
- ✓ Je kan leerlingen laten aantonen dat fasen cultureel bepaald of niet statisch zijn via observatieonderzoek, experimenten, gebruik van filmmateriaal ...

LPD 3.2 De leerlingen vergelijken verschillende perspectieven op ontwikkeling.

- ✓ Je kan leerlingen kennis laten maken met verschillende perspectieven in de psychologie zoals behaviorisme, de cognitieve benadering, een systeemtheoretische benadering, humanistische psychologie ... Je kan dit visualiseren door een bepaald model te hanteren. Voorbeeld: Bronfenbrenner. Door de complexiteit van dit doel, komt dit, afhankelijk van de leerlingengroep, best aan bod in het vierde leerjaar als mogelijk opstapje naar de derde graad.

LPD 4 De leerlingen analyseren de wisselwerking tussen verschillende ontwikkelingsdomeinen per levensloofase.

- ✓ Je kan hier een accent leggen op bepaalde levensloofasen.
- ✓ Je kan leerlingen via casussen of observatieopdrachten ontwikkelingsdomeinen laten herkennen om zo de wisselwerking tussen domeinen te analyseren met oog voor de invloed van nature en nurture.
- ✓ Je kan leerlingen een eigen levensloofboek laten ontwikkelen. Dit biedt mogelijkheden om hen verbanden te laten zien. Je kan als leraar dit boekje in de derde graad aan de leerling terugbezorgen. Dit biedt ook kansen tot vakoverschrijdend werken, bv. uitwerken van het boekje in een andere taal.

LPD 5 De leerlingen reflecteren over de wijze waarop zichzelf en anderen in de samenleving kijken naar verschillen in de ontwikkeling van mensen.

Samenhang tweede graad: II-GFL-ddaa LPD 2, 27, II-God-d Om1, 7, OmP187, OmI102, OmC195, ILC14, 15

- ✓ Vanuit dit doel kan je leerlingen vanuit een genereuze houding laten reflecteren over de verschillen tussen mensen: niet iedereen kan hetzelfde bereiken. Aandacht voor de diversiteit in de klas: leerstoornissen, beperkingen, ziekte, psychische kwetsbaarheid, welbevinden, OKAN ...

- ✓ Je kan werken rond concrete (preventie)campagnes of met beeldmateriaal en getuigenissen. Aan de hand van dit materiaal kan je leerlingen laten reflecteren over de houding van de samenleving tegenover de verschillen tussen mensen.
- ✓ Dit doel biedt kansen tot vakoverschrijdend werken en onderzoekend leren: voorbereiden en afnemen van een interview, enquêteren met aandacht voor het statistisch omgaan met data (wiskunde, ICT), zelf een campagne organiseren (bijvoorbeeld rond welbevinden), een toelichting of voorstelling van bijvoorbeeld een organisatie in een andere taal ...
- ✓ Dit doel kan je in samenhang zien met LPD 14.

4.1.2 Persoonlijkheidsvorming

LPD 6 De leerlingen analyseren de elementen van persoonlijkheid aan de hand van casussen:

- **identiteit, trekken, emotie, zelfconcept, temperament, coping, veerkracht en motivatie;**
- **invloed en interactie van nature en nurture.**

Samenhang tweede graad: II- MEAV-d LPD-M1; II-God-d P1,2, 3, PI122, G3, GI159, GI163; II-Fil-d LPD 9; II-Infi-d LPD 8

Samenhang eerste graad: In de eerste graad leerden leerlingen dat hun identiteit gelaagd en dynamisch is en leerden ze hun gevoelens en gedachten verwoorden.

- ✓ Leerlingen zetten de bouwstenen (psychologische begrippen) in bij het analyseren van de casussen. Het is belangrijk dat leerlingen de betekenis van de bouwstenen herkennen en verwoorden. De bouwstenen hoeven niet breed uitgewerkt te worden vanuit verschillende theoretische kaders.
- ✓ Via het analyseren van casussen en tests kan je leerlingen de elementen van persoonlijkheid, de invloed van genetische en omgevingsfactoren en de interactie tussen beide op de ontwikkeling hiervan laten verkennen. Je kan je hierbij baseren op een theoretisch kader zoals de Big Five (persoonlijkheidstrekken) of de Zelfdeterminatietheorie.
- ✓ In de derde graad analyseren leerlingen persoonlijkheid aan de hand van persoonlijkheidstheorieën.

LPD 7 De leerlingen bespreken een aantal eigenschappen van zichzelf met anderen aan de hand van een reflectie-instrument.

- ✓ Voorbeelden van reflectie-instrumenten: Bateson (en Dilts), Kwaliteitspel, Johari, Korthagen, Leary, Ofman ...

4.1.3 De mens in interactie met anderen

LPD 8 De leerlingen lichten de betekenis en de impact van persoonlijke referentiekaders op interacties toe.

Samenhang tweede graad: II-Fil-d LPD 10; II-Infi-d LPD 9; II-MEAV-d LPD-M1, M2; II-God-d O3, OI181, Om2, OmP192

Samenhang eerste graad: In de eerste graad leerden leerlingen dat hun identiteit gelaagd is en dynamisch. Ze leerden verschillen tussen mensen in de diverse samenleving illustreren. Daarnaast leerden ze in situaties sociale rollen en interacties onderscheiden.

- ✓ Je kan leerlingen laten illustreren hoe persoonlijke referentiekaders worden beïnvloed door de individuele en maatschappelijke factoren. Je kan hierbij aandacht hebben voor de invloed van media, politiek, fake news ... (verdiepingsdoel bij LPD 13).
- ✓ Dit doel bereik je in samenhang met LPD 10.

LPD 9 De leerlingen lichten het verschil tussen observeren en interpreteren toe met aandacht voor de mechanismen die de waarneming beïnvloeden.

Samenhang eerste graad: In de eerste graad leerden leerlingen de mechanismen van vooroordelen, stereotypering toelichten.

- ✓ Je kan werken rond mechanismen die het interpreteren beïnvloeden zoals fundamentele attributiefout, het effect van eerste indruk, vooroordelen en stereotypering op ontwikkeling, selffulfilling prophecy...
- ✓ Voorbeelden van mechanismen: omgaan met succes, faalervaringen ... Je kan leerlingen deze mechanismen bij zichzelf laten herkennen via reflectie. Je kan hen de mechanismen laten linken aan elementen van persoonlijkheid.
- ✓ Je kan leerlingen laten kennis maken met verschillende observatie- en registratiemethoden. Deze kunnen worden ingezet in relatie tot de andere doelen, bv. bij observatieopdrachten.

LPD 10 De leerlingen hanteren interpersoonlijke communicatiekaders en strategieën in een gesprekscontext met aandacht voor perspectiefname:

- in het perspectief van de ander blijven;
- rekening houden met de impact van het eigen referentiekader en het referentiekader van de ander op gesprekken.

Samenhang tweede graad: II-GFL-ddaa LPD 2, 5, 6, 7; II-Fil-d LPD 1, 7; II-Infi-d LPD 1, 6; II-Ned-d LPD 21; NedVB-d LPD 21; II-God-Om2, OmP189, OmI203

Samenhang eerste graad: In de eerste graad leerden leerlingen vaardigheden hanteren om zowel in formele als informele relaties constructief met anderen om te gaan in een diverse samenleving. Volgende vaardigheden kwamen hierbij aan bod: afstemmen op de ander en op de situatie; aanvaardbaar verbaal en non-verbaal gedrag stellen, grenzen stellen en bewaken; naleven van leefregels en afspraken; zich inleven in de ander en de situatie (empathie) en rekening houden met de emoties en grenzen van anderen; in dialoog gaan met anderen en doelgericht communiceren

(beperkt tot strategieën aangeleerd in Nederlands). Tenslotte leerden leerlingen in gesimuleerde situaties vaardigheden demonstreren om tot constructieve oplossingen te komen voor conflictsituaties. In de lessen Nederlands leerden ze werken met het communicatieschema.

- ✓ In de tweede graad komen de doelen rond sociale en communicatieve vaardigheden in de basisvorming opnieuw aan bod (GFL). Je kan ervoor kiezen om deze doelen toe te wijzen aan dit leerplan en ze als opstap te gebruiken bij dit leerplandoel.
- ✓ Voorbeelden van communicatiekaders: axioma's van Watzlawick, verbindende communicatie, Geen verlies methode, filosofische gesprekken ...
- ✓ Voor het inoefenen van de strategieën kan je werken vanuit casussen, via rollenspelen ...
- ✓ Tijdens rollenspelen kan je werken met een kijkwijzer (observatiecriteria).
- ✓ In functie van perspectiefname is het belangrijk om dit doel in samenhang met LPD 8 uit te werken.
- ✓ In de derde graad wordt er van leerlingen verwacht dat ze groeien in het hanteren van interpersoonlijke communicatiekaders. Zo leren leerlingen een empathische basishouding aannemen en in gesprekken meerdere perspectieven hanteren (perspectiefname).

LPD 11 De leerlingen reflecteren over sociaal gedrag:

- **sociale cognitie;**
- **groepsprocessen;**
- **sociale beïnvloeding.**

Samenhang tweede graad: II-Fil-d LPD10; II-Infi-d LPD 9; II-MEAV-d LPD-M3

Samenhang eerste graad: In de eerste graad ontdekten leerlingen mechanismen van machtsmisbruik en groepsdruk.

- ✓ In de basisvorming werken leerlingen rond pesten, samenwerken en rond vaardigheden om met groepsdruk om te gaan. In dit vak wordt hun kennis verdiept vanuit het perspectief op sociaal gedrag. Zo kan je vanuit concrete situaties leerlingen inzicht helpen verwerven in de begrippen sociale cognitie, sociale beïnvloeding, groepsprocessen... Voorbeelden van concrete situaties: project rond pesten, film, klasdag ...
- ✓ Je kan met leerlingen reflecteren vanuit actuele voorbeelden: racisme, discriminatie, diversiteit, conformiteit, gehoorzaamheid ...
- ✓ Leerlingen zetten de bouwstenen (psychologische begrippen) in bij het reflecteren over sociaal gedrag. Het is belangrijk dat leerlingen de betekenis van de bouwstenen herkennen en verwoorden. De bouwstenen hoeven niet breed uitgewerkt te worden vanuit verschillende theoretische kaders (3de graad).
- ✓ Het werken rond het begrip groep kan je in verband brengen met socialisatie, sociale structuren en cultuur (LPD 13, 14, 15).
- ✓ In de derde graad reflecteren leerlingen over sociaal gedrag aan de hand van sociaalpsychologische theorieën.

4.2 Sociologie

LPD 12 De leerlingen vergelijken (sub)culturen aan de hand van symbolen, waarden, normen en rituelen.

Samenhang tweede graad: II-God-d I9, II144, ILC4

Samenhang eerste graad: In de eerste graad leerden leerlingen over identiteit en hoe de [diversiteit](#) in de eigen klas- en leefomgeving kansen en uitdagingen biedt voor het samenleven.

- ✓ Je bereikt dit doel in samenhang met LPD 15: leerlingen zetten de bouwstenen (sociologische begrippen) in bij het analyseren van kenmerken van hedendaagse samenlevingen.
- ✓ Je kan leerlingen op toegankelijke manier vertrouwd maken met het begrip cultuur door het bekijken van culturen in een breed perspectief. Mogelijkheden zijn westerse en niet-westerse culturen, subculturen (jongeren), tegencultuur.
- ✓ Je kan leerlingen de subculturen laten vergelijken met de groepen waartoe zij behoren en hen laten reflecteren over de eigen culturele achtergrond en identiteit. Gestuurd bronnenonderzoek kan een hiertoe een methodiek zijn.
- ✓ Je kan verdiepend werken door aspecten van theorieën aan te reiken. Voorbeelden: de 5 culturele waardendimensies van Hofstede, F/G-culturentheorie van D. Pinto, low/high context culturen van Edward T. Hall, Waarderationaliteit van Weber ...

LPD 13 Leerlingen reflecteren over verschillende sociale structuren en rollenconflicten met aandacht voor

- **sociale posities, sociale status, sociale rol;**
- **rolmodel, rolconflict;**
- **stratificatie: standen, klassen, rangen, (on)gelijkheid.**

Samenhang tweede graad: II-Ges-d LPD6, II-GesVB-d LPD9, II- GFL-d LPD 10; II-Fil-d LPD 10; II-Infi-d LPD 9; MEAV-d LPD M7.

Samenhang eerste graad: In de eerste graad leerden leerlingen in situaties verschillende sociale rollen en interacties onderscheiden. Vanuit het leren samenwerken in groep werden ze eveneens geconfronteerd met verschillende taakgerichte en sociale rollen.

- ✓ Je bereikt dit doel in samenhang met LPD 15. In de eerste plaats is het belangrijk dat leerlingen vertrouwd worden met de begrippen om ze vervolgens in te zetten bij het analyseren van kenmerken van hedendaagse samenlevingen.
- ✓ In de basisvorming komt het werken rond sociale rechtvaardigheid en (kans)armoede in bijzonder aan bod. Dit kan een opstap zijn om te werken rond sociale rollen en sociale ongelijkheid.
- ✓ Het thema (kans)armoede biedt heel wat kapstokken om rond de sociologische begrippen te werken. Zo kan je ervaringsdeskundigen uitnodigen, een organisatie bezoeken, analyse van het armoedebeleid, verkennen van het armoedemodel of de kloventheorie. Dit biedt mogelijkheden tot nabespreking en reflectie in de klas.

- ✓ Bij het werken rond rolconflicten kan je aandacht besteden aan interne en externe rolconflicten.
- ✓ Het werken rond klassen en standen komt best aan bod in het vierde jaar na afstemming met Geschiedenis.
- ✓ De actualiteit biedt kansen om vanuit sociologisch perspectief te benaderen hoe de samenleving evolueert.

LPD 13.1 De leerlingen onderzoeken hoe mechanismen uit media het beeld van sociale structuren beïnvloeden met aandacht voor mediageletterdheid, fake news en mediatisering.

Samenhang tweede graad: II-Fil-d LPD 11

Samenhang eerste graad: In de eerste graad leerden leerlingen mechanismen van vooroordelen, stereotypering, machtsmisbruik en groepsdruk toelichten.

- ✓ Werken rond stereotypering (LPD 9) kan een brug vormen naar mediatisering, invloed van sociale media op het zelfbeeld, polarisatie, complottheorieën ...

LPD 14 Leerlingen lichten toe hoe sociale instituties bijdragen tot socialisatie via cultuuroverdracht.

Samenhang tweede graad: II-MEAV-d LPD M2

- ✓ Je bereikt dit leerplandoel in samenhang met LPD 15: leerlingen zetten de bouwstenen (sociologische begrippen) in bij het analyseren van kenmerken van hedendaagse samenlevingen.
- ✓ In de basisvorming krijgen leerlingen vanuit een analyse van de samenleving inzicht in de eigenschappen van verschillende vormen van samenleven van sociale groepen zoals multiculturalisme, monoculturalisme, integratie, assimilatie, inclusie, exclusie. Vanuit het inzicht in groepsidentiteiten en vormen van samenleven onderscheidt men zowel voordelen van samenleven als uitdagingen.
- ✓ Voorbeelden van socialiserende instituties: gezin, school, vrienden, overheid, media ...
- ✓ Primaire socialisatie kan je behandelen via (samenhang LPD2):
  - nature - nurture: bv. wolfskinderen, het geval 'Genie',
  - 'looking glass self' uit de theorie G.H. Mead: je kan aandacht hebben voor de ontwikkelingsfasen van het kind (internalisering - breaching experimenten), observaties bij spelgedrag ...;
  - leren via imitatie, identificatie.
- ✓ Je kan verdiepend werken door te werken rond de concepten hersocialisatie (totale instituties bv gevangenis, ziekenhuis, ...), enculturatie vs acculturatie (samenhang MEAV: jeugdrecht).
- ✓ Je kan dit doel in samenhang zien met LPD 11: sociaal gedrag.

LPD 15 De leerlingen analyseren kenmerken van de hedendaagse samenlevingen aan de hand van sociologische begrippen.

Samenhang tweede graad: II-Fil-d LPD 10, 16; II-Infi-d LPD 9, 14; II-Ges-d LPD 6, 7, 18; II-GesVB-d LPD 9, 10, 11, 24

Samenhang eerste graad: In de eerste graad leerden leerlingen aan de hand van het systeemdenken verschillende perspectieven, oorzaak-gevolgrelaties en het onderscheid geheel-onderdeel binnen systemen onderscheiden.

- ✓ Je kan vanuit de actualiteit leerlingen kenmerken van hedendaagse samenlevingen laten analyseren. De kenmerken socialisatie (LPD 14) en stratificatie (LPD 13) komen minimaal aan bod.
Je kan ook andere thema's aan bod laten komen zoals individualisering (vanuit de link met LPD 14), sociale controle (vanuit de link met LPD 11), emancipatie (vanuit link met LPD 13 of bijhorend verdiepingsdoel), machtsstrijd (vanuit de link met LPD 13: rollenconflict), sociale mobiliteit (vanuit de link met LPD 13).
- ✓ Bij het analyseren van kenmerken van samenlevingen kan je leerlingen laten zoeken naar onderliggende structuren en mechanismen, naar causale verbanden en correlaties ... Je kan hen kenmerken laten vergelijken in tijd en ruimte ...
- ✓ In de derde graad leren leerlingen rekening houden met de dynamiek in de samenlevingen en analyseren ze de kenmerken vanuit sociologische theorieën.

5 Lexicon

Diversiteit

Aandacht voor verschillende aspecten van diversiteit (identiteiten) zoals lichamelijke, mentale, sociale en culturele aspecten met aandacht voor gender, seksuele voorkeur, levensbeschouwing, sociale achtergrond, etnische achtergrond, thuistaal, lichamelijke mogelijkheden en beperkingen (inclusie) ...

Nature – nurture

Doorheen de tijd is de vraag gesteld of onze eigenschappen vooral door nature of door nurture beïnvloed worden. Vanuit het standpunt van nature gaat men ervan uit dat onze eigenschappen aangeboren zijn.

Men ziet de ontwikkeling als groei en rijping van het organisme. Nurture daarentegen stelt net de invloeden uit de (sociale) omgeving centraal (opvoeding, cultuur, onderwijs, milieu).

Vandaag weten we dat beide factoren elkaar beïnvloeden. De menselijke ontwikkeling is een continu veranderingsproces dat bestaat uit een biologisch rijpingsproces en een toename van ervaring. Nieuwe wetenschappelijke inzichten spreken ook over de wisselwerking tussen genen en omgeving, waarbij genen aan- en uitgeschakeld kunnen worden onder invloed van de omgeving 'nature via nurture' (epigenetica).

Persoonlijk referentiekader

Een geheel van persoonlijke waarden, opvattingen, overtuigingen, kennis en ervaringen die van invloed zijn op hoe je, vaak onbewust, gebeurtenissen waarneemt en beoordeelt.

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

6.1 Infrastructuur

Een lokaal

- dat qua grootte, akoestiek en inrichting geschikt is om communicatieve werkvormen te organiseren;
- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid;
- met de mogelijkheid om materiaal op te bergen: door leerlingen ontwikkeld materiaal, vakliteratuur en ander didactisch materiaal

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

6.2 Materiaal waarover elke leerling moet beschikken

Om de leerplandoelen te realiseren beschikt elke leerling minimaal over onderstaand materiaal. De school bespreekt in de schoolraad wie (de school of de leerling) voor dat materiaal zorgt. De school houdt daarbij uitdrukkelijk rekening met gelijke kansen voor alle leerlingen.

- actueel didactisch materiaal

7 Concordantie

De concordantietabel geeft aan welke leerplandoelen cesuurdoelen (CD) realiseren. [zie disclaimer]

Leerplandoel	Cesuurdoelen
1	--
2	CD 14.1.1
3	CD 14.1.1
4	CD 14.1.1
5	--
6	CD 14.1.3
7	CD 14.1.7
8	CD 14.1.4
9	CD 14.1.4
10	CD 14.1.4

11	CD 14.1.2
12	CD 15.1.2
13	CD 15.1.2
14	CD 15.1.2
15	CD 15.1.2

7.1 Cesuurdoelen

14.1.1 De leerlingen analyseren per levensloopfase de domeinen van ontwikkeling.

Met inbegrip van kennis

*Feitenkennis

- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel waaronder de domeinen van de ontwikkelingspsychologie: fysiek, cognitief, socio-emotioneel

*Conceptuele kennis

- De levensloopfasen: prenataal, baby en peuter, vroege kindertijd, midden kindertijd, adolescentie, vroege volwassenheid, midden volwassenheid, late volwassenheid
- Fysieke ontwikkeling: (senso)motorische ontwikkeling
- Cognitieve ontwikkeling: sensomotorisch tot formeel-operationeel denken, morele ontwikkeling
- Socio-emotionele ontwikkeling: gehechtheidsontwikkeling, identiteitsvorming

*Procedurele kennis

Vergelijken van levensloopfasen

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: Analyseren

14.1.2 De leerlingen reflecteren over sociaal gedrag.

Met inbegrip van kennis

*Feitenkennis

- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel waaronder sociale cognitie, groepsprocessen, sociale beïnvloeding

*Conceptuele kennis

- Elementen van sociaal gedrag: sociale cognitie, groepsprocessen, sociale beïnvloeding

*Procedurele kennis

- Reflecteren over sociaal gedrag zoals op basis van cross-cultureel perspectief, klassiek en recent onderzoek

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: Evalueren

14.1.3 De leerlingen analyseren persoonlijkheid.

Met inbegrip van kennis

*Feitenkennis

- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel

*Conceptuele kennis

- Elementen van persoonlijkheid: identiteit, trekken, emotie, zelfconcept, temperament, coping, veerkracht, motivatie
- De invloed van genetische en omgevingsfactoren en de interactie tussen beide op de ontwikkeling van persoonlijkheid

*Procedurele kennis

- Hanteren van strategieën om persoonlijkheid te analyseren

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: Analyseren

14.1.4 De leerlingen hanteren interpersoonlijke communicatiekaders in een gesprekscontext.

Met inbegrip van kennis

*Feitenkennis

- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel

*Conceptuele kennis

- Interpersoonlijke communicatiekaders zoals axioma's uit de gespreksvoering, verbindende communicatie
- Perspectiefname: de impact van het eigen referentiekader en het referentiekader van de ander op gesprekken
- Verschil tussen observeren en interpreteren

*Procedurele kennis

- Hanteren van interpersoonlijke communicatiekaders: in het perspectief van de ander blijven

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: Toepassen

14.1.7 De leerlingen bespreken met medeleerlingen een aantal eigenschappen van zichzelf aan de hand van een reflectie-instrument.

Met inbegrip van kennis

*Feitenkennis

*Conceptuele kennis

- Persoonlijkheidskenmerken op basis van actuele wetenschappelijke inzichten

*Procedurele kennis

- Toepassen van reflectievaardigheden
- Gebruiken van reflectie-instrumenten

*Metacognitieve kennis

- Eigenschappen van zichzelf

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: Evalueren

Affectieve dimensie: Open staan voor opvattingen, gedrag, gebeurtenissen, informatie, taken, strategieën...

15.1.2 De leerlingen analyseren kenmerken van hedendaagse samenlevingen aan de hand van sociologische begrippen.

Met inbegrip van kennis

*Feitenkennis

- Vakterminologie inherent aan de afbakening van het cesuurdoel

*Conceptuele kennis

- Sociologische begrippen: status, rol, macht, (on)gelijkheid, conflict, norm, cultuur, stand, klasse, groep
- Kenmerken van hedendaagse samenlevingen zoals individualisering, socialisatie, sociale controle, modernisering, transformatie, stratificatie, sociale mobiliteit, arbeidsverdeling, secularisering, emancipatie, rationalisering, machtsstrijd

*Procedurele kennis

- Toepassen van strategieën om kenmerken van hedendaagse samenlevingen sociologisch te analyseren zoals zoeken naar onderliggende structuren en mechanismen, zoeken naar causale verbanden en correlaties, vergelijken in tijd en ruimte

Met inbegrip van dimensies eindterm

Cognitieve dimensie: Analyseren

Inhoud

1	Algemene inleiding	5
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	5
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	5
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	6
1.4	Differentiatie	7
1.5	Opbouw van de leerplannen.....	8
2	Situering	9
2.1	Samenhang met de eerste graad	9
2.2	Samenhang in de tweede graad	9
2.2.1	Samenhang binnen de studierichting Humane wetenschappen	9
2.2.2	Samenhang binnen de studierichting Maatschappij- en welzijnswetenschappen.....	9
2.2.3	Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit.....	9
2.2.4	Samenhang over de finaliteiten heen.....	9
2.3	Plaats in de lessentabel.....	10
3	Pedagogisch-didactische duiding.....	10
3.1	Sociologie en psychologie en het vormingsconcept	10
3.2	Krachtlijnen	10
3.3	Opbouw.....	11
3.4	Leerlijnen.....	11
3.4.1	Samenhang in de tweede graad	11
3.4.2	Samenhang met de derde graad.....	12
3.5	Aandachtspunten.....	12
4	Leerplandoelen	13
4.1	Psychologie	13
4.1.1	De mens en zijn ontwikkeling	14
4.1.2	Persoonlijkheidsvorming.....	16
4.1.3	De mens in interactie met anderen	17
4.2	Sociologie	19
5	Lexicon	21
6	Basisuitrusting	22
6.1	Infrastructuur	22
6.2	Materiaal waarover elke leerling moet beschikken.....	22

7	Concordantie	22
7.1	Cesuurdoelen	23